

## РЕЦЕНЗІЯ

доцента, кандидата педагогічних наук,  
доцента кафедри іноземних мов

Національного університету «Львівська політехніка»

**БЛИК ОКСАНИ СЕРГІЇВНИ**

на дисертаційне дослідження

**РУЗЯК ТЕТЯНИ ІВАНІВНИ**

**«Формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування»**

**представлене на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 - Професійна освіта (за спеціалізаціями)**

### *1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки*

Серед навчальних закладів професійної освіти, які здійснюють підготовку висококваліфікованих фахівців для сфери обслуговування, важливу роль відіграють професійно-технічні навчальні заклади з багатоступеневим навчанням. Характерною особливістю робітників сфери обслуговування є те, що стосунки фахівця з користувачем обслуговування належать до кола професійних обов'язків і регламентуються як правовими, так і моральними нормами. У зв'язку з цим, поряд із професійною майстерністю особливого значення набувають моральні якості робітника, його ставлення до праці, культура спілкування з клієнтами, вияв ініціативи у пропонуванні обслуговування. Специфікою професійної підготовки учнів вищих професійних училищ є те, що вони ще не включені повною мірою у професійну діяльність, тому мова йде не про професійну культуру як таку, а про розвиток та формування підвалин для майбутнього становлення професійної культури фахівця.

Формування професійної культури учнів вищих професійних училищ ускладнюється недостатньою мотивацією учнів та їх неготовністю до сприйняття професійної культури внаслідок перевантаження учнів споживацькими принципами порівняно з творчими установками відносно життя і культури. Важливим чинником недостатнього рівня сформованості професійної культури учнів вищих професійних училищ є і недостатня підготовленість викладачів та інженерно-педагогічних працівників до цієї діяльності. Це зумовлює доцільність розробки теоретичних основ та методичних розробок щодо формування професійної культури учнів вищих професійних училищ сфери обслуговування. Суттєва роль при цьому належить гуманітарним дисциплінам, професійно-практичній підготовці, позаурочним заходам тощо..

Актуальність проблеми формування професійної культури майбутніх фахівців зумовлена наявністю потреби суспільства у висококультурних кадрах, вимоги до сучасного фахівця потребують перегляду організації, засад,

змісту, методик і технологій професійної освіти у професійній школі та у вищих професійних училищах, зокрема.

Тема дисертаційного дослідження Рузьяк Т. І. відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи «Теоретико-методичні засади особистісного і професійного розвитку сучасного фахівця в умовах інтеграції у міжнародний освітній простір» (номер державної реєстрації 0121U113179).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 9/18 від 08.10.2018).

## ***2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації***

Оцінюючи найбільш вагомі наукові результати дисертаційного дослідження, виокремлюємо ті, що мають теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Дисертанткою проаналізовано стан теорії і практики формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування; виконано системний, цілісний аналіз поняттєвого апарату дослідження; визначено основні цілі формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у закладах професійно-технічної освіти, визначено основні принципи формування професійної культури та розроблено відповідну модель; обґрунтовано педагогічні умови формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування; конкретизовано підходи, які визначають відповідні компоненти формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування; запропоновано критерії сформованості компонентів та відповідно їх рівні; висвітлено розроблений автором факультативний спецкурс «Формування професійної культури фахівця сфери обслуговування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін»; експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у закладах професійно-технічної освіти.

## ***3. Нові факти, одержані здобувачем***

В дисертаційній роботі Рузьяк Т. І. *вперше розроблено* модель формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування закладів професійно-технічної освіти та *визначено* педагогічні умови її реалізації (використання гуманітарних дисциплін, зокрема зарубіжної літератури як засобу формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування, що ґрунтуються на запитах і вимогах сучасного ринку праці сфери обслуговування; розвитку інтегральної, загальних, фахових компетентностей та компетентностей спеціалізації майбутніх працівників сфери обслуговування засобами гуманітарних дисциплін; оновлення методів, форм та засобів навчання майбутніх фахівців сфери обслуговування); *обґрунтовано* формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування як педагогічну проблему, що сформувалася під впливом оновлення освітнього простору; визначено основні цілі формування

професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування на основі методологічних підходів (особистісно-орієнтованого, аксіологічного, компетентнісного, культурологічного, гуманістичного, інтегративного та діяльнісного); розкрито структуру професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування, на основі компонентів: організаційно-цільового, мотиваційно-ціннісного, професійно-культурологічного та визначено рівні (низький, середній, високий) сформованих компонентів професійної культури.

*Уточнено* зміст понять «професійна культура», «професійна культура особистості», «фахівець сфери обслуговування», «професійна культура фахівця сфери обслуговування».

*Набули подальшого розвитку* положення про організацію професійної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування з урахуванням вимог роботодавців; теоретичні засади формування професійної культури у закладах професійно-технічної освіти.

#### ***4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації***

Аналіз змісту дисертації та публікацій Руз'як Т. І. дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Вивчення джерельної бази (262 найменування, з них 15 - іноземними мовами) уможливило виокремлення суперечностей між соціальними вимогами до професійної культури робітника і реальним її рівнем у випускників закладів професійно-технічної освіти; обґрунтованою потребою передачі майбутнім фахівцям сфери обслуговування емоційно-ціннісних складових та недостатньою мотивацією учнів закладів професійно-технічної освіти до сприйняття професійної культури через переважання учнів принципами споживацтва порівняно з творчими установками відносно життя і культури; інтегративним характером професійної культури та фрагментарністю її формування в освітньому процесі закладів професійно-технічної освіти; вимогами і потребами ринку праці щодо формування професійної культури фахівців сфери обслуговування та недостатньою готовністю педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти до формування професійної культури; реальним станом та потребами навчального, методичного та науково-методичного забезпечення.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом значної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження та комплексу взаємопов'язаних методів з метою розв'язання визначених завдань та досягнення мети дослідження; результатами педагогічного експерименту та ефективним впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу закладів системи освіти України.

Дисертацію написано на належному науковому рівні. Дисертантка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, розміщені в ній таблиці, діаграми та додатки.

Зміст поданих анотацій відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти та основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

#### **5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів**

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Львівського фахового коледжу харчової і переробної промисловості Національного університету харчових технологій (довідка № 201/22 від 28.03.2022), Криворізького професійного гірничо-технологічного ліцею (довідка № 189 від 29.03.2022), Стебницького професійного ліцею (довідка № 178 від 14.12.2021), Самбірського фахового коледжу економіки та інформаційних технологій (довідка № 156 від 22.12.2021).

#### **6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації**

Основні ідеї, матеріали, положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування; під час вивчення педагогічних дисциплін, у роботі педагогічних закладів вищої освіти. Продуктивні ідеї щодо формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування можуть бути закладами професійно-технічної освіти – для удосконалення освітньо-професійних програм та позанавчальної діяльності, а також удосконалення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу. Ідеї, положення, запропоновані педагогічні умови та модель формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування можуть використовуватися науковцями для проведення педагогічних досліджень у галузі професійно-технічної освіти в Україні.

#### **7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність**

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечується логічною структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють 8 рисунків і 13 таблиць на 18 сторінках.

У *вступі* обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу дослідження, його наукову новизну, окреслено теоретичну та практичну цінність результатів, сформульовано висновки про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі *«Теоретичні основи формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти»* авторкою висвітлено професійну культуру учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування як педагогічну проблему; розкрито теоретичні засади формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування; а також діагностику формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування.

Визначено, що культура виступає одним із найбільш характерних атрибутів людської цивілізації, що охоплює всі сторони суспільного життя і діяльності людини. Це складне і багатогранне явище. Дослідженню феномена культури і різних її аспектів присвячено значну кількість робіт філософів та істориків, психологів і педагогів, культурологів і мистецтвознавців, соціологів і політологів. Склалася та активно розвиваються як самостійні наукові дисципліни філософія культури, історія культури і власне культурологія.

Виокремлено основні підходи до визначення професійної культури. В залежності від обраного підходу досліджуються різні аспекти професійної культури. З'ясовано, що професійна культура - це інтегративне поняття, яке розглядається як соціокультурне явище та як особистісно-діяльнісна характеристика майбутнього фахівця. Професійна культура визначається як цілісна особистісно-діяльнісна характеристика суб'єкта професійної діяльності, що відображає ступінь оволодіння ним знаннями, нормами, правилами поведінки, прийомами і способами розв'язання спеціальних професійних завдань, показником якої є предметно-професійний розвиток особистості (когнітивний, емоційний, вольовий, поведінковий).

Визначено концептуальні засади формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування. Обґрунтовано авторське бачення терміну «формування професійної культури».

Запропоновано підходи щодо формування професійної культури. Гуманістичний та організаційний підхід - для реалізації цільового компонента освітнього процесу та створення умов для формування професійної культури вихованців закладів професійно-технічної освіти, де основою формування професійної культури учнів є діяльність викладачів та інженерно - педагогічних працівників, що ґрунтується на сформованості і єдності професійно-педагогічної та культурологічної підготовки. Особистісний та аксіологічний підхід - для урахування індивідуальних запитів та інтересів здобувачів освіти під час їхньої підготовки до розуміння професійної культури, яка власне і передбачає розвиток особистості та її готовність до усвідомлення і демонстрування професійних цінностей та культурологічних засад професії.

Виокремлені методологічні підходи визначають відповідні компоненти формування професійної культури учнів закладів професійно -технічної освіти сфери обслуговування: організаційно-цільовий, мотиваційно-ціннісний, професійно-культурологічний.

Визначено критерії, рівні та показники сформованості організаційно - цільового, ціннісно-мотиваційного та професійно-культурологічного компонентів професійної культури.

У другому розділі *«Педагогічні умови формування та обґрунтування моделі формування професійної культури учнів закладів професійно -технічної освіти сфери обслуговування»* висвітлено педагогічні умови формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування: підготовка викладача до формування професійної культури учнів у закладах професійно-технічної освіти сфери обслуговування;

підготовка учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування до сприйняття професійної культури; формування професійно-культурологічної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування у закладах професійно-технічної освіти. Обґрунтовано модель формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування.

Виокремлено низку суб'єктивних чинників впливу, що мають значний антикультурний вплив на формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти. Підкреслено, що формування в учнів бажання, зацікавленості та потреби у засвоєнні культурних відомостей та вмінь щодо професійної культури, виступає важливою передумовою формування професійної культури. У цьому випадку дуже важливими є об'єктивна та реальна оцінка контингенту закладів професійно-технічної освіти.

Встановлено, що для ефективного формування професійно-культурологічного компоненту потрібно оптимізувати використання часу, що відводиться на позаурочні заходи, ввести цілеспрямовані курси, позаурочні заходи, що сприяють глибшому осмисленню учнями необхідності оволодіння спеціальними знаннями та професійною культурою; обґрунтовано доцільність зміни ставлення до культурологічного компоненту професії і в педагогів, і в учнів в умовах академічного середовища.

Визначено етапи формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування, що відповідають названим вище компонентам і збігаються за логікою проведення з педагогічними умовами. Формування професійної культури реалізується під час: вивчення гуманітарних дисциплін, позаурочної діяльності, дипломного проектування, виробничої практики та спеціально розроблених курсів, а також у процесі самоосвіти.

Представлено можливості використання потенціалу української та світової літератури у процесі формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування. Виконано аналіз експериментальних навчальних програм із зарубіжної літератури, у яких зміст зосереджується на аналізі проблем життєвих ситуацій та в кінцевому результаті передбачає формування системи культурологічних знань. Окрім того, зарубіжна література має на меті навчити учнів закладів професійно-технічної освіти переносити ситуації, які розглядались у літературних творах, у свою професійну діяльність.

У третьому розділі *«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування та педагогічних умов її реалізації»* подано опис особливостей організування та методіку проведення педагогічного експерименту, представлено результати дослідження стану практики та проведення констатувального етапу експериментального дослідження; перевірено та узагальнено результати ефективності впровадження педагогічних умов на формувальному етапі експерименту.

Зміст і результати констатувального експерименту дали підстави для

уточнення програми формувального етапу експерименту, визначення кола учасників для формувального етапу експерименту. Отриманий розподіл генеральної вибірки дозволив визначити склад експериментальних та контрольних груп, щоб забезпечити достовірність і валідність експериментальної роботи. Як свідчать результати констатувального етапу експерименту, постала гостра необхідність у формуванні професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування та розробки умов і шляхів реалізації відповідної моделі.

Сутність формувального етапу експерименту полягала у тому, що в експериментальних групах нами реалізовано модель формування професійної культури фахівців сфери обслуговування, в основу якої покладено теоретичні засади та педагогічні умови формування професійної культури, визначені у перших розділах дисертації. Йдеться, зокрема, про створення умов щодо забезпеченню готовності педагогів та інженерно-педагогічних працівників до формування професійної культури учнів на основі інтеграції різноманітних видів культури, забезпечення готовності учнів закладів професійно -технічної освіти до сприйняття професійної культури, формування професійно - культурологічної компетентності учнів. Після завершення формувального етапу експерименту проведено прикінцевий зріз із метою перевірки ефективності вибраних нами засобів впливу на формування професійної культури учнів закладів професійно - технічної освіти сфери обслуговування. Порівняльний аналіз отриманих результатів із даними, одержаними на початку експерименту, засвідчив, що за усіма окремими критеріями та узагальненими показниками оцінки професійної культури, показники експериментальної групи якісно зросли як у порів'янні з доекспериментальними даними, так і з аналогічними показниками у контрольній групі.

У мовно-стилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення.

#### ***8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації***

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення одержаних дисертанткою результатів, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. На наш погляд, потребує удосконалення формулювання назви підрозділу 1.3 («Діагностика формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування»). Такий висновок зроблено на основі аналізу його змісту, що висвітлює поняття професійної культури майбутніх фахівців із позицій соціального, культурологічного, інтегративного, аксіологічного, особистісного, діяльнісного, компетентнісного підходів, а також аналізує чинники впливу на професійну культуру.

2. Заслугує на схвалення авторська модель формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування, представлена на с. 160. Проте, було б доцільно, на наше переконання, більш структуровано подати її опис у тексті дисертації.

3. Потребує доопрацювання рисунок 3.4 (с. 192). Розглядаємо це як технічну помилку, допущену дисертанткою, яка зазначає розподіл «інженерно-педагогічних працівників» за рівнем сформованості організаційно-цільового компонента, замість учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування.

4. Заслуговує на схвалення розроблений дисертанткою короткий термінологічний словник, представлений у Додатку Л. Рекомендуємо здобувачці обміркувати можливість його опублікування окремою брошурою, а також подумати про видання монографії за результатами виконаного дослідження. Такий доробок слугував би додатковим джерелом для подальшого студіювання порушеної проблеми.

#### **9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях**

Наукові результати та основні положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено у 17-ти працях (з них 14 одноосібні): 7 статей у фахових виданнях України, 1 стаття – у періодичному фаховому виданні іншої держави; 9 праць апробаційного характеру.

#### **10. Висновок**

Отже, рецензоване дисертаційне дослідження Рузяк Т. І. на тему: «Формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Рузяк Тетяна Іванівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 - Професійна освіта (за спеціалізаціями).

#### **Рецензент:**

доцент, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри іноземних мов  
Національного університету  
«Львівська політехніка»

**Оксана БІЛИК**